

Nyt fra Sprognævnet

1985 · 1

Svære ord - og lette

Ligesom Dansk Sprognævn har Statens Informationstjeneste bl.a. til opgave at besvare spørgsmål af sproglig art, men oftest af en lidt anden karakter end dem, Sprognævnet typisk får stillet. Når en medarbejder i statsadministrationen beder Statens Informationstjenestes sprogkonsulent om assistance med udformningen af en tekst, er spørgsmålet i reglen: »Vil folk forstå, hvad jeg mener, hvis jeg skriver sådan og sådan, eller vil I foreslå et andet ordvalg?«

Svaret på den slags spørgsmål kan ikke findes i en ordbog, et opslagsværk eller andre steder. Eller med andre ord: Hvis nogen hævder, at ord som *aktiver* og *passiver*, *modregning*, *oppebørsel*, *provenu*, *tilsvar* og *udlæg* (se ordlisten sidst i artiklen) er uden mening for de fleste, så bliver det en påstand. Og en påstand mødes ofte med forståelig skepsis, hvis den ikke kan dokumenteres.

Undersøgelsen

Det er bl.a. på denne baggrund, at Statens Informationstjeneste har ladet foretage en undersøgelse af folks fortrolighed med 120 udvalgte ord og udtryk. Resultatet af undersøgelsen blev offentliggjort i november 1984 i form af en lille bog, »Svære ord - og lette«.

I forordet til bogen er der gjort rede for, hvordan undersøgelsen blev tilrettelagt, og hvordan den forløb. Her skal blot nævnes, at forsøgspersonerne er kursister på forberedelseskurser (enkeltfag) til folkeskolens afgangsprøver i dansk. De er i alderen fra omkring 20 år til folkepensionsberettigede, de fleste i 30'erne og 40'erne. Der er ikke på nogen måde tale om et repræsentativt udsnit af befolkningen, men derimod om en gruppe personer, om hvem man med rimelighed kan bruge udtrykket »almindelige mennesker«. De 120 ord blev hver især præsenteret for deltagerne i en meningsfuld sætning.

Svære ord - og lette

Resultatet af undersøgelsen vil jo nok være overraskende for de fleste, der læser disse linjer. Det overraskende ligger ikke i, at kun ganske få mennesker kender betydningen af ord som dem, der er nævnt ovenfor. Af de 120 ord (som alle er hentet fra skrivelser fra det offentlige og fra den offentlige debat) kendes følgende kun af indtil 10% af de adspurgte:

<i>juridisk person</i>	0%
<i>ætanol</i>	1%
<i>allokering, assimilation,</i> <i>stipuleret, tilsvare</i>	2%
<i>approbere, kulance</i>	3%
<i>endossere, verificere</i>	4%
<i>kumulere</i>	5%
<i>kondemneret, fauna</i>	8%
<i>borgerligt ombud;</i> <i>elementær</i>	8%
<i>akklamation, reaktionær</i>	10%

Af ord, der forstås af så at sige alle, kan nævnes i flæng: *acceptabel, branche, definere, desinficere, difference, dødsbo, eksklusive, evakuere, eventuel, illegal, inklusive, profession, separat.*

Misforståelser

Disse resultater kommer vel næppe bag på nogen. Nej, det mest overraskende er de mange forskellige meninger om, hvad forholdsvis almindelige danske ord betyder – ord, som så at sige alle danskere må have hørt, læst eller selv brugt utallige gange.

Som eksempler kan nævnes, at 38% mener, at *godt 100 kr.* betyder *lidt under 100 kr.*, 28% mener, at *lægfolk* er *eksperter* eller *læger*, og kun 10% forbinder

reaktionær med bagstræv og forstokkethed – de andre mener, at det betyder *provokerende, uovervejende, idiotisk, yderliggående, vidtløftig* m.m.

Selvfølgelig er der også pudsige misforståelser ind imellem, fx *borgerligt ombud* = *husstandsomdelt tryksag*, *illegal* = *fuldstændig sindssyg*. Det er nok enkeltstående tanketorsk, mens de førstnævnte ser ud til at have mere fast tag i sprogbugen. Det er ikke utænkeligt, at vi her står over for en eller flere betydningsændringer undervejs.

Betydningsændringer

Betydningsændringer er et væsentligt kapitel i sprogets historie. Ord ændrer ikke betydning af sig selv, det er brugerne af sproget, der stiltiende enes om at lægge en ny betydning i gamle ord. Det sker i vore dage ikke uden diskussion – så snart det konstateres, at nogen er begyndt at lægge en ny (og derfor i begyndelsen fejlagtig) betydning i et ord, vil det blive søgt imødegået af sprogrøgttere. Det må dog nok konstateres endnu en gang, at de står temmelig magtesløse, når først skredet er i gang.

Sproghistorikerne kan pege på hundredvis af tilfælde. Fra det sidste par århundreder kan der nævnes eksempler som *billig* (opr. = *rimelig, retfærdig*, nu = *prisbillig*, også *tarvelig*), *fidus* (opr. kun = *tillid, fortrøstning*, senere *trofast menneske*), *klimaks* (opr. = *stigning*, nu = *højdepunkt*), *rar* (opr. kun = *sjælden*).

Fra vores egen generation kan nævnes *misligholde* (opr. = *ikke overholde*, nu også = *misrøgte*), *konstruktiv* (opr. kun = *vedr. konstruktionen af en bygning eller fx et kunstværk*, nu også = *positiv*,

opbyggende), *lemfældig* (opr. = *forsigtig*, *lempelig*, nu også = *sløset*).

Hvornår et betydningsskifte kan siges at være gennemført og ordbøgerne skal tage det til efterretning, er vanskeligt at sige. For almindelige ords vedkommende tyder noget på, at det falder sammen med et generationsskifte – og hvornår er sådan et gennemført?

Vil man have et indtryk af sagen, kan man prøve at spørge et selskab af unge, midaldrende og ældre, hvad *godt 100 kr.* betyder. Men pas på – diskussionen kan let udarte!

Der kan være flere årsager til sidstnævnte betydningsændring. Den kan skyldes udbredt upræcis opfattelse af ordet (*godt* betyder omtrent det samme som *næsten* og *cirka*), eller der kan være tale om påvirkning fra udtrykket *så godt som*, der i hvert fald betyder *lidt mindre end* – endnu da. Vistnok.

Ordforklaringer

Ordforklaring til nogle af de ord, der omtales i artiklen

akklamation: bifald; uden afstemning

aktiver og passiver: formue og gæld

allokering: tildeling, bevilling

approbere: godkende; imødekomme

assimilation: sammensmeltning, optagelse (fx i et samfund)

borgerligt ombud: hverv, som man har pligt til at påtage sig

endossere: overdrage værdipapir ved påtegning på bagsiden

fauna: dyreliv, dyreverden

juridisk person: aktieselskab, stiftelse, fond, dødsbo eller andet, som ikke er en fysisk person, men som kan gøres

til genstand for fx retsforfølgelse, udlæg el.a.

kondemneret: erklæret ubrugelig (om huse og skibe)

kulance: føjelighed, (økonomisk) imødekommenhed, largeness

kumulere: samle sammen, ophobe

lægfolk: ulærde, ikke-eksperter

modregning: opvejning af gæld mod tilgodehavende

oppebørsel: indtægt, især om statens indtægter ved afgifter mv.

provenu: indtægt, gevinst; beløb, sum (bruges ofte meget bredt, omtr. = facit.

reaktionær: fremskridtsfjendtlig

stipuleret: fastsat, aftalt

tilsvar: beløb, som man skylder (det offentlige)

udlæg: det offentliges beslaglæggelse af en skyldners ejendele til evt.

tvangsauktion

verificere: bekræfte

ætanol: finsprit

Bent Møller

f. 1947, cand.mag., afdelingsleder i Statens Informationstjeneste, medlem af Dansk Sprognævn.

NAVNE

Skagerrak

Der er flere af Sprognævnets brugere der har bemærket at farvandsnavnet kan ses skrevet med både ét og to *r*'er, *Skagerak* og *Skagerrak*, og som har spurgt hvilken af de to stavemåder Sprognævnet vil regne for den korrekte.

Det er formen med de to *r*'er, *Skagerrak*, der er den korrekte, men i øvrigt er det ikke Dansk Sprognævn der fastsætter den slags stavemåder. Når det gælder navne på steder i Danmark, dvs. navne på bl.a. byer, øer, søer og farvande, er det nemlig Stednavneudvalget der bestemmer hvordan de skal staves. – Eller hvis det skal være helt rigtigt: Stednavneudvalget indstiller til Kulturministeriet hvilke staveformer der bør være de officielle, og det er så i den sidste ende Kulturministeriet der autoriserer retskrivningen af de danske stednavne.

I Stednavneudvalget sidder der dels repræsentanter fra fx Geodætisk Institut, dels sprogforskere der har navneforskning som speciale. Resultatet af Stednavneudvalgets retskrivningsarbejde kan ses i en række retskrivningslister over stednavne i forskellige dele af landet. *Skagerrak* står i hæftet Fortegnelse over stednavne i Hjørring Amt (udg. af Stednavneudvalget 1966).

Når den officielle staveform er blevet den med de to *r*'er, *Skagerrak*, skyldes det at ordet sproghistorisk er sammensat af leddene *skager* og *rak*.

Det første af disse led, *skager*, er et ord der hører sammen med stednavnet *Skagen*. Og når det ikke har fået en form med *n* som i selve navnet *Skagen* (fx »skagener«), så skyldes det at det ikke er dannet på grundlag af formen *Skagen*, men på grundlag af en ubestemt form *skage*. Dette ord hed på gammeldansk *skaghi*. Det betød 'spids', og navnet *Skagen* er historisk set bestemt form af dette ord.

Det andet led i *Skagerrak* er et hollandsk ord *rak* der betyder 'lige farvand'. Helheden *Skagerrak* har altså oprindeligt betydet 'det lige farvand ved Skagen'. Tidligere har farvandsnavnet også kunnet skrives i to ord, fx *Schager Rak*.

Se også rubrikken BØGER M.M. i dette nummer af bladet.

Henrik Galberg Jacobsen

f. 1944, amanuensis i Dansk Sprognævn

NORDISK

Burkina Faso

Sprognævnene i Norden samarbejder bl.a. om navne på stater og nationalitetsbetegnelser. Man stræber efter at finde frem til former der er så ensartede som muligt og som samtidig er brugbare i dansk, norsk, svensk og finsk.

For nylig fik *Øvre Volta* nyt navn: *Burkina Faso*. Spørgsmålet om hvad man skal kalde indbyggerne og hvad det

tilsvarende tillægsord skal være i de nordiske sprog, har været drøftet i sprognævnenes samarbejdsorgan, Nordisk Sprogsekretariat, og her blev nævnene enige om at anbefale afledningerne *burkiner* og *burkinsk* efter mønstret *Argentina*, *argentinere*, *argentinsk*. Man valgte altså at se bort fra statsnavnets andet led, *Faso*, som blot betyder 'republik', og fulgte i øvrigt dermed det lokale sprogs egen praksis (*burkinabé*, der bruges både som indbyggerbetegnelse og som tillægsord).

NYE ORD

Rugemødre

Siden nytår har der været en del debat om moderskab og børneavl. Det der satte gang i avisdebatten var nyheden om den engelske kvinde der mod betaling gennemførte en graviditet for en anden kvinde og overgav barnet til denne kvinde og hendes mand, der var den biologiske far til barnet. I forbindelse med dette er der dukket en række nye ord op for dette fænomen: *surrogatmoder*, *rugemoder*, *vikarmoder*, *hjælpemoder*, *erstatningsmoder*, *lånemoder*.

Fænomenet – og også nogle af betegnelserne – er ikke helt så nye som debatten har givet udtryk for; i hvert fald ikke i England og USA. Ordet *surrogatmoder* er en oversættelse af det amerikanske *surrogate mother*, og i en ameri-

kansk ordbog over nye ord er det sporet tilbage til 1978. Det tidligste eksempel i Sprognævnets kilder er fra begyndelsen af november 1984, hvor *surrogatmoder* bruges side om side med betegnelsen *rugemoder*. Der står: Fransk nej til surrogatmødre . . Frankrig advarer mod at legalisere de såkaldte »rugemødre«. (Information 2.11.84).

Men i faglige kredse har *surrogatmoder* været brugt før. Indenrigsministeriet nedsatte i april 1984 et udvalg der skulle komme med en rapport om etiske problemer ved ægtransplantation, kunstig befrugtning og fosterdiagnostik. Rapporten udkom i slutningen af 1984, og heri bruges betegnelserne *surrogatmoder* og *vikarmoder* første gang fænomenet omtales, men senere hen i teksten viser det sig at udvalget foretrækker betegnelsen *vikarmoder*.

Surrogatmoder kan da også være en uheldig betegnelse – medmindre man ønsker at markere sin afstandtagen til fænomenet. Det er jo et følelsesladet område, og i valget af ord kan man udtrykke sin holdning til fænomenet. Og *surrogatmoder* er en betegnelse der giver negative associationer. Om førsteledet *surrogat* skriver Ordbog over det danske Sprog at det betyder ting eller vare der bruges som erstatning for en anden og bedre, der ikke kan fås eller skaffes. I det hele taget bruges ordet *surrogat* ikke meget, og altså slet ikke om mennesker, og for en del vil det give associationer til besættelsestiden med surrogatkaffe og cellulid.

Derimod er *vikarmoder* mere neutralt: ordet *vikar* bruges netop om mennesker, og det har ikke nødvendigvis negative bitoner. Ordet *vikarmoder* er

dannet af professor dr.med. Povl Riis i efteråret 1983 i forbindelse med en videnskabsetisk høring om blandt andet dette emne, og valget af netop dette ord som erstatning for det engelske *surrogate mother* skete ud fra ønsket om en neutral betegnelse.

Ordet *rugemoder* er dannet på hjemlig grund efter ord som *rugenhøne*, *rugemaskine*. Ordet ser ud til at give nogle sprogbrugere negative associationer, fx står der i en artikel i en avis: »rugemødre – som om kvinden var en høne« og et andet sted: »Det pæne ord er vikarmødre. Det grimme ord er rugemødre«. Men for andre sprogbrugere har ordet nok mere positive bitoner i retning af varme og hygge. I hvert fald ser det i øjeblikket ud til at det er *rugemoder* der er ved at blive det almindelige ord i dagspressen mv.

Pia Riber Petersen

f. 1946, amanuensis i Dansk Sprognævn

BØGER M.M.

Stednavne

I artiklen om *Skagerrak* i dette nummer af bladet er det nævnt at stavning af danske stednavne ikke hører under Dansk Sprognævn, men under Stednavneudvalget. Det fremgår ligeledes at de officielle stavemåder af stednavnene skal findes i forskellige lister for de forskellige dele af landet. For eksempel var

det i retskrivningslisten for (det daværende) Hjørring Amt man skulle slå op for at finde navnet *Skagerrak*. Og tilsvarende står et navn som fx *Ejer Bavnehøj* i hæftet med stednavne i (de daværende) Århus og Skanderborg Amter.

Denne opdeling af stednavnene i hæfter efter deres beliggenhed gør at det kan være besværligt at finde frem til den officielle stavemåde på det stednavn man søger. Det er især vanskeligt når det drejer sig om jyske stednavne. De øvrige danske stednavne er nemlig for nogle år siden blevet samlet i ét bind: *Fortegnelse over stednavne i amterne øst for Lillebælt* (udgivet af Stednavneudvalget, autoriseret af Ministeriet for Kulturelle Anliggender; 1978).

Stednavneudvalget arbejder dog for tiden også på en samlet fortegnelse over stednavne i Jylland, og når den foreligger (sandsynligvis i efteråret 1985) vil »retskrivningsordbogen« for de danske stednavne altså være indskrænket til at bestå af kun to bind.

Om stednavnenes betydning findes der en stor og vanskeligt overskuelig mængde faglitteratur. Her skal kun nævnes et enkelt nyere opslagsværk, nemlig Bent Jørgensen: *Dansk Stednavneleksikon* (Gyldendal, 1981-83). Det består af 3 bind, som hver er på ca. 150 sider, og som hver koster 105 kr.; de enkelte bind kan købes hver for sig). Bind 1 omfatter Øerne øst for Storebælt, bind 2 den nordlige del af Jylland, og bind 3 resten af Jylland plus Fyn. De enkelte bind indeholder let tilgængelige, alfabetisk ordnede artikler om danske stednavnes historie og betydning. *Dansk Stednavneleksikon* er et af de hjælpemidler der har været brugt ved udarbej-

delsen af artiklen om *Skagerrak* her i bladet.

Det bør i denne forbindelse også nævnes at *Nudansk Ordbog* (Politikens Forlag, 12. udgave, 1984; 1100 sider; 298 kr.) indeholder mange stednavne. De stednavne der er med er stavet i overensstemmelse med Stednavneudvalgets retskrivningslister, og ordbogen giver desuden oplysninger om navnenes oprindelse og betydning.

Svære ord – »Sprogkløften«

Sidst i 1984 udsendte Statens Informationstjeneste en lille bog med titlen *Svære ord og lette* (Statens Informationstjeneste, 1984, 80 sider, 40 kr.). Bogen er skrevet af to sprogmedarbejdere i Informationstjenesten, Jens-Martin Eriksen og Bent Møller, og har undertitlen »En undersøgelse af, hvordan folk forstår – og ikke forstår – en række udvalgte ord, som bruges i skrivelser fra det offentlige og andre steder«.

Hovedparten af bogen udgøres af en alfabetisk resultatliste hvori man kan se hvordan 120 udvalgte ord er blevet forstået (og misforstået) af de i alt 160 personer der medvirkede i undersøgelsen. Andetsteds her i bladet gør den ene af bogens forfattere, Bent Møller, rede for de vigtigste resultater af undersøgelsen.

Statens Informationstjenestes undersøgelse af folks forståelse af forskellige ord er den første af sin art i Danmark, men har dog paralleller andre steder i Norden. Det berømteste eksempel er den svenske bog Nils Frick og Sten Malmström: *Språkklyftan. Hur 700 ord förstås och missförstås* (Tidens förlag,

1976, 160 sider). Denne bog har siden sin fremkomst været flittigt brugt også i Danmark, og den har da også tydeligt været inspirationskilden til den noget mindre omfattende danske undersøgelse.

Men selv om svensk og dansk på mange punkter ligner hinanden, er de trods alt to forskellige sprog. Så derfor må den danske undersøgelse – uanset sit (lovlig) beskedne omfang – hilses velkommen. *Svære ord – og lette* vil formentlig vise sig at blive et nyttigt supplement for informationsmedarbejdere, sprogkonsulenter, tekstforfattere og andre der beskæftiger sig med at bygge bro over sprogkløfter i Danmark.

Henrik Galberg Jacobsen

f. 1944, amanuensis i Dansk Sprognævn

HISTORIEN OM ET ORD

Skat

Hvordan kan det egentlig gå til at ordet *skat* har to nærmest stik modsatte betydninger? Det betyder dels 'afgift' – noget som de fleste mennesker ikke bryder sig om, dels 'noget kostbart og værdifuldt' – altså noget som man er glad for.

Ordet findes i alle de nordiske sprog og i tysk, og den gamle grundbetydning er 'værdi'. Men i tidens løb er denne

betydning i de nordiske sprog spaltet ud i to retninger efter to måder at anskue værdier på. Det kan være noget man har og glæder sig over, eller i det mindste ønsker sig; det giver betydningen 'noget kostbart, værdifuldt og dejligt'. Det kan også være en værdi anskuet som noget man skal af med, og så har vi betydningen 'afgift'.

Allerede i oldnordisk og middelalderdansk havde ordet denne betydningsbredde. I moderne dansk opleves *skat* næppe som ét ord, men som to vidt forskellige, enslydende ord, i øvrigt med hver sin flertalsform: *skatte* og *skatter*.

Egentlig kan man ikke forklare denne betydningsudvikling, men det er let at vise at det der er sket med ordet *skat*, er noget helt normalt i sproghistorien. Der er mange lignende eksempler.

For eksempel er grundbetydningen af ordet *svanger* 'buet' om en linje eller en flade, tænk på *svangen* under foden. I forbindelsen *en svanger kvinde* er buen set som konveks, altså buende udad, og på den måde kommer *svanger* til at betyde 'gravid'. Men buen kan også anskues som konkav, altså indadbuenede, fx når man taler om en sulten persons mave: *svanger* betyder så 'hul' eller 'slunken', og denne anskuelsesmåde har givet betydningen 'sulten' af tillægsordet *svangur* i islandsk og færøsk.

Skat er ikke det eneste eksempel på betydningspaltning inden for pengeområdet. Man kan se noget af det samme med ordene *gæld* og *mark*.

Grundbetydningen af *gæld* er nærmest den samme som den oprindelige betydning af *skat*, nemlig 'værdi'. Det

beslægtede udsagnsord *gælde* betyder jo 'have værdi', og tillægsordet *gyldig* betyder 'som har værdi'. I dansk er betydningen af *gæld* specialiseret ud til 'værdi som skyldes bort', mens det tyske ord *Geld* med betydningen 'penge' ligger tæt op ad den oprindelige betydning.

Mark betyder fra begyndelsen 'mærke' eller 'markering'. Ved hjælp af markeringen på en vægt afvejede man så og så mange mark sølv som betalingsmiddel, og *mark* kom derefter til at betegne en vis værdi, senere en mønt med denne værdi. Men grundbetydningen af *mark* kunne også bruges om et skel eller en grænse, fx rundt om et jordstykke. Senere kom det til at betegne selve jordstykket, altså det der er inden for markeringen.

Også denne betydningsudvikling, at ordet for indhegningen bliver til betegnelsen for det der er indenfor, er velkendt. Det tyske ord *Zaun* betyder 'hegn' eller 'gærde'; det er beslægtet med det engelske ord *town* med betydningen 'by' og det nordiske *tun* som betyder 'jordstykke', 'mark'. På samme måde er det sandsynligt at *Danmark* først betød 'danernes grænse' og senere kom til at betegne landet inden for grænsen.

Erik Hansen

f. 1931, professor i dansk sprog ved Københavns Universitet, formand for Dansk Sprognævn

SPØRGSMÅL OG SVAR

- **Spørgsmål:** Sygdommen *nervøs spisevægring* hedder på lægelatin *anorexia nervosa* og på »dansk« *anoreksi*. Men hvad hedder et menneske der lider af denne sygdom? Jeg har både set *anoretiker* og *anorektiker*. Spørgsmålet gælder også det tilsvarende tillægsord: *anoretisk* eller *anorektisk*?

Svar: Vi anbefaler formerne med *-k-*, *anorektiker* og *anorektisk*. Ganske vist har Klinisk Ordbog siden 9. udgave (1972) anført *anoretisk* uden *-k-* som det tillægsord der svarer til navneordet *anoreksi*. Men efter hvad vi i øvrigt har fået oplyst om sprogbrugen blandt læger og andre der beskæftiger sig med *nervøs spisevægring*, er det udelukkende formerne med *-k-* der bruges i fagkredse.

Formerne med *-k-* stemmer da også med forholdene i græsk, som er det sprog ordet kommer fra. Og det er også dem der passer bedst med andre tilsvarende ordformer på dansk. Personbetegnelsen *anorektiker* svarer jo til sygdomsbetegnelsen *anoreksi* på samme måde som *apoplektiker* svarer til *apopleksi* og *dyslektiker* til *dysleksi* (forstyrrelse i læsefunktionen). Og på tilsvarende måde er tillægsordet *anorektisk* helt parallelt med ordene *apoplektisk* og *dyslektisk*.

- **Spørgsmål:** I en avis hævder bladets sprogmedarbejder at der er en betydningsforskel mellem *medens* og *mens*. Han hævder at *medens* betegner en modsætning og at *mens* betegner et tids-

førløb, fx *Han var ihærdig, medens jeg var doven* og *Han arbejdede, mens jeg sov til middag*. Kan det virkelig være rigtigt? Jeg finder ikke nogen sådan forskel i ordbøgerne.

Svar: Der er ikke nogen betydningsforskel mellem de to ord.

Ordbog over det danske Sprog, bind 9, 1927, spalte 165, oplyser at begge ord bruges om både tids- og modsætningsforhold. Nudansk Ordbog, 12. udg., 1984, angiver heller ikke nogen betydningsforskel, og i dens teksteksempler bruges *mens* både om tidsforhold og modsætningsforhold.

I nutidens skriftsprog er *mens* muligvis lidt mere almindeligt end *medens*. Der er tale om en stilforskel: strengt formel stil foretrækker *medens*, mere uhøjtidelig stil foretrækker *mens*. Udviklingen går utvivlsomt i retning af at *mens* trænger *medens* tilbage.

- **Spørgsmål:** Der savnes et ord for det ubevidste, ufrivillige kropssprog, såsom ansigtstrækninger og håndbevægelser. Det bevidste kropssprog er jo *mimik*; jeg synes det ubevidste kunne kaldes *mumik* – og til det har jeg dannet *at mume* (jf. *at mime*) og *mumisk* (jf. *mimisk*). Det ville glæde mig om disse ord kunne få plads i det danske sprog.

Svar: Det er hverken Sprognævnet eller nogen anden institution eller myndighed som afgør om nydannede ord får plads i det danske sprog, men derimod de danske sprogbrugere.

Hvis man vil lancere et nyt ord må man gøre det kendt, derunder selvfølgelig gøre det klart hvad ordet betyder. Det

vil så vise sig om man kan få andre til at bruge det. Hvis det er tilstrækkelig mange, har ordet fået plads i det danske sprog.

De tre ord De har dannet rummer ikke i selve kombinationen af bogstaver noget der strider mod danske ordmønstre. En vis hjælp til at forstå ordenes betydning ligger naturligvis i ligheden med *mimik*, *at mime* og *mimisk*. Et minus ved de nydannede ord kan ligge i de associationer som nogen kan få til *mumie* og *mumificere* mfl.

- **Spørgsmål:** Hvad mener Sprognævnet om brugen af ordet *Europa* (og *europæisk*) som dækkende *De Europæiske Fællesskaber (EF)*? Jeg tænker bl.a. på udtryk som *Europa-parlamentet* der lader sig forveksle med Europarådets parlamentariske forsamling (der dækker flere lande inden for verdensdelen Europa end EF-landene). Jeg finder denne brug af *Europa* forvirrende.

Svar: Også vi finder at det kan virke forvirrende at ordene *Europa* og *europæisk* bruges om EF alene, og vi kender flere eksempler på sådanne ord med *Europa* som førsteled hvor man kan være i tvivl om hvad meningen egentlig er. Det gælder fx ordene *Europapatent*, *Europaret* og *Europasoldat* brugt i samme betydning som *EF-patent*, *EF-ret* (eller *fællesskabsret*) og *EF-soldat*. I sådanne tilfælde kan det betegnes som lidt af en tilsnigelse at bruge ordet *Europa* om den mindre del af Europa som EF jo udgør.

Tilsvarende kan betegnelsen *Europa-parlamentet* som De selv nævner forveksles med Europarådets parlamentariske forsamling. Men på den anden side

er betegnelsen *Europa-parlamentet* i dag så udbredt at de fleste nok er klar over at den dækker et EF-organ. (Derimod er der nok betydelig færre der er klar over at Europarådet ikke er et EF-organ).

I øvrigt kan også navnet *Europarådet* under denne synsvinkel betegnes som en sproglig tilsnigelse, om end af lidt ældre dato: Ganske vist er der flere europæiske stater der er medlem af Europarådet end af EF, men heller ikke i *Europarådet* betegner ordet *Europa* hele verdensdelen Europa, men kun Vesteuropa.

- **Spørgsmål:** Udtales *cykel* med i eller y?

Svar: Den oprindelige udtale er med i, nemlig efter den engelske udtale af y'et i *bicycle* (»bajsikkel«, jf. det endnu eksisterende navn Dansk Bicycle Club).

Nu er den almindelige udtale af *cykel* med y. Denne udtale, der jo svarer til stavemåden, trængte frem allerede sidst i forrige århundrede. Ordbog over det danske Sprog nævner (i 1920) både y- og i-udtalen, i denne rækkefølge. Det samme gør de fleste af de nyeste konversationsleksikoner, men der er endnu enkelte som sætter udtalen med i forrest. Desuden er der nogle som nøjes med at nævne y-udtalen.

Udtalen med i er nu stærkt på retur; den høres vistnok især blandt københavnere og sjældent blandt de yngste. Udtalen med y er i dag utvivlsomt langt den almindeligste også i Københavnsområdet, og de der bruger denne udtale, opfatter nok i-udtalen som lidt gammeldags.

- **Spørgsmål:** Jeg vil gerne vide om man når der skal skrives *første, anden, tredje* osv., kan anvende både arabertal og romertal. Jeg mener at der skal skrives med arabertal: 1., 2., 3. osv.

Svar: Romertal kan bruges som ordens-
tal. Som regel er det dog kun i bestemte
sammenhænge man ser romertal brugt
som ordenstal, fx ved regentnavne og
etageangivelser: *Christian IV* og *III (sal)*
tv.

Den almindeligste måde at skrive
ordenstal på er den som De nævner: 1.,
2., 3. osv., altså med arabertal efterfulgt
af punktum. Denne måde kan bruges
næsten uanset hvor højt tallet er, fx *for*
117. gang. Ordenstal med arabertal har
desuden den fordel at være umiddelbart
forståelige, mens det ofte kan være van-
skeligt at overskue romertallene i en
fart. Der vil derfor være en større risiko
for fejllæsning af ordenstal med romer-
tal end med arabertal.

- **Spørgsmål:** Vi støder oftere og oftere på
ordet *telematik*. Hvad dækker det?

Svar: Meget kort kan ordet defineres
sådan: kombination af telekommunikation
og datamatik (eller informatik),
information via telekommunikation og
datamater. Ordet er foreløbig kun med i
specialordbøger (edb-ordbøger). Det
indgår nu i flere bogtitler, fx Lars Qvor-
trup: *Telematikens betydning*, 1984. I
sådanne bøger kan man finde *telematik*
defineret mere indgående.

Ordet er dannet i 1978 på fransk: *télé-*
matique (af *télécommunication* og
informatique). Det er gået over i engelsk
i formen *telematics* (senest 1981) og i

norsk i formen *telematikk* (senest 1979).
Det danske ord *telematik* har vi mødt
for første gang i 1980.

- **Spørgsmål:** Hedder det *efterspørgsel*
efter en vare eller *efterspørgsel på . . ?*

Svar: Den sproglige tradition har *efter-*
spørgsel efter . ., og denne ordforbindel-
se er nok stadig den almindeligste. I
handelssprog forekommer også *efter-*
spørgsel på . ., og denne brug af *på* kan
ikke betragtes som nogen fejl. Vi har jo
på den ene side bl.a. *iver efter, søgning*
efter, og på den anden fx *mangel på, run*
på. Det kan også spille en rolle at man
ved at vælge *efterspørgsel på* undgår at
gentage *efter*.

- **Spørgsmål:** Hvorfra stammer følgende
citater:

Tit øjet må tindre
og læben le,
for at skjule et indre,
som ingen må se.

Svar: Vi har ikke kunnet finde forfatte-
ren til det lille vers i nogen af vores hjæl-
pemidler. Og heller ikke forespørgsler
hos forskellige kendere af dansk littera-
tur har givet resultat.

Derimod har vi fundet nogle tilsva-
rende vers i en poesibog skrevet i
Ålborg. I november 1940 var der en pige
i 5. klasse der skrev følgende vers til den
klassekammerat der ejede bogen:

Øjet kan smile
Munden kan le
Graaden i Hjertet
kan ingen se.

Måske er der nogen blandt Nyt fra
Sprognævnets læsere der kender det

vers vi er blevet spurgt om, og som kan give nærmere oplysninger om det.

- *Spørgsmål:* Hvad er den korrekte stavemåde, *graffiti* eller *grafitti*?

Svar: Vi anbefaler at ordet skrives med to *f*'er og ét *t*, altså *graffiti*. Sådan skrives ordet på italiensk, som det stammer fra.

Men stavemåden med to *t*'er, *grafitti*, ville i en vis forstand have været lige så god. Den ville have været i overensstemmelse med det almindelige danske retskrivningsprincip at man skriver en konsonant dobbelt når vokalen foran er kort og trykstærk (jf. stavemåder som »*konfetti*« og »*flittig*«).

Når Sprognævnet alligevel har foretrukket stavemåden *graffiti*, skyldes det en anden regel i dansk retskrivning. Efter denne regel skrives der dobbelt eller enkelt konsonant i fremmedord på samme måde som i det sprog ordet stammer fra (jf. stavemåder som »*artikel*« og »*kapitel*«).

I Dansk Sprognævns Årsberetning 1983 (Gyldendal, 1984), s. 7-9, er der en udførligere behandling af ordet *graffiti*.

Nyt fra Sprognævnet

1985 · 1

Svære ord og lette	1
Skagerrak	4
Burkina Faso	4
Rugemødre	5
Stednavne	6
Svære ord – »Sprogkløften«	7
Skat	7
Spørgsmål og svar	9

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 40 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement ved at indbetale 40 kr. på Sprognævnets postgirokonto 6 10 17 20.

Hvis bladet skal sendes til en anden adresse end indbetalerens, beder vi om at det fremgår udtrykkeligt af indbetalingen.

Artikler med navn står for den enkelte forfatters regning. Usignerede artikler giver udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

ISSN: 0550-7332

Tryk: Luna-Tryk I/S, København

Dansk Sprognævn, Vester Voldgade 115, 3., 1552 København V.

Postgiro 6 10 17 20. Telefon (01) 11 37 05 (oplysning 10-14).